

метатекст. Інтерактивний характер дискурса дозволяє трактувати метадискурс і метакомунікацію як явлення, що походять в одному соціальному контексті, в одній комунікативній ситуації. Розглядаючи текст як статичне утворення, що виникає в результаті речевого взаємодія, ми вважаємо цілорозумним співвідносити його з метаязиком. Перспективами нашого дослідження можуть бути обобщення практичного матеріалу, вивчення функцій регуляції емоціональної тональності спілкування з допомогою метакомунікативних висловлювань в англоязычному мас-медійному дискурсі.

Ключові слова: метакомунікація, метатекст, метаязык, метадискурс, фатичне спілкування

УДК 811.161.2'366

ЗВ'ЯЗАНІ ФОРМИ РОДОВОГО ВІДМІНКА МНОЖИНИ ЯК НОВІ ГРАМЕМИ СЛОВОЗМІННИХ ПАРАДИГМ ІМЕННИКІВ

С. Л. КОВТЮХ, кандидат філологічних наук, професор,
*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*
E-mail: kovtjkh@ukr.net

Анотація. У зв'язку з активним розвитком морфологічної парадигматики в українському мовознавстві не згасає інтерес до формотворення змінних частин мови. Зокрема процеси уніфікації та перебудови в середині іменникових парадигм мають тенденцію до продовження. У «Граматичному словнику української літературної мови. Словозміна» (2011) до субстантивних зразків словозміни включено словоформи так званого обмеженого числа, або *limited number*. Категорією цього числа марковано грамеми трьох відмінків: називного, родового та знахідного. На нашу думку, до цього переліку варто додати форми кличного відмінка, які формально тотожні словоформам називного та знахідного. У своїх дослідженнях послуговуємося терміном «зв'язані форми», які функціонують унаслідок дії синтагматичного чинника, зокрема в сполученні із числівниками два (дві), обидва (обидві), три, чотири. Зв'язані словоформи родового відмінка множини раніше взагалі не зараховували до словозмінних парадигм іменників. Існування зв'язаного, або синтагматичного, значення в генітивних формах характерне переважно для іменників I відміни, рідше II з різним наголошуванням в однині та множині в сполученні із числівниками п'ять і більше. На появу зв'язаних словоформ у родовому відмінку множини додатково впливають словотвірний та семантичний чинники. Якщо в словоформах родового відмінка множини засвідчено дублетну акцентуацію, то у зв'язаній формі генітива наголос збігається з формою родового відмінка однини.

Ключові слова: морфологічна парадигматика, обмежене число, *limited number*, зв'язані форми генітива, номінатива, акузатива, вокатива, синтагматичний, акцентуаційний, словотвірний, семантичний чинники

Актуальність. У вітчизняному мовознавстві наразі засвідчено активний розвиток морфологічної парадигматики. Основними завданнями цієї галузі сучасної української мови є вивчення системи формотворення флективних частин мови; класифікація за видами, типами, зразками словозміни; виокремлення, типологія та характеристика релевантних чинників, від яких залежить репертуар елементарних парадигматичних

класів. У різних наших працях виокремлено від 14 до 33 диференційних критеріїв, важливих, зокрема, для відмінювання іменників [Див.: 2, с. 28].

Систему словозміни іменників досліджували як українські, так і закордонні вчені. Методологічними є праці І. І. Огієнка, Є. К. Тимченка, В. І. Сімовича, В. К. Дем'янчука, Л. А. Булаховського, Ю. В. Шевельова (Шереха), М. А. Жовтобрюха, С. П. Самійленка, І. І. Ковалика, С. П. Бевзенка, І. К. Кучеренка, І. М. Керницького, Ю. О. Карпенка, І. Г. Матвіяса, Й. Ф. Андерша, М. Затовканюка, І. Р. Вихованця, М. Я. Плющ, А. П. Грищенко, К. Г. Городенської, А. П. Загнітка, М. С. Скаба, О. К. Безпояско та інших. Проте в галузі формотворення іменників ще достатньо малодосліджених лакун, додаткового, системного вивчення потребують зв'язані форми родового відмінка множини. Процеси уніфікації та перебудови в середині іменникових парадигм мають тенденцію до продовження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У праці «Словозміна української мови» (2003) О. О. Тараненко, подаючи таблиці відмінювання лексем української мови, послуговується традиційною семичленною відмінковою парадигмою, без виокремлення додаткових зв'язаних граемем. При цьому у вступі дослідник зазначає, що не подає в зразках словозміни іменників, що змінюють акцентуацію в сполученні із «числівниками *два (дві), обидва (обидві), три, чотири*, а також *двадцять два* і т. ін.» та із «числівниками *п'ять, сорок, сто* і т. ін. ... Але наявність у словозміні певних іменників у поєднанні їх з числівниками тих чи інших флексійних або суфіксально-флексійних форм (з можливими морфологічними ускладненнями), що не збігаються з регулярними формами множини, у таблицях відзначається» [5, с. 14]. В. І. Критська та Т. К. Пуздірева в матеріалах до комп'ютерної граматики української мови звернули увагу на функціонування словоформ так званого обмеженого числа, або *limited number*. Категорію цього числа марковано словоформи в трьох відмінках: називному, родовому і знахідному, «незважаючи на те, що більшість із них є омонімами словоформ називного і родового відмінків множини» [4, с. 20]. Зазначені відмінкові форми репрезентовано в «Граматичному словнику української літературної мови. Словозміна» (2011) [1]. До цього переліку варто додати й словоформи кличного відмінка множини, які формально тотожні граемам називного та знахідного відмінків множини.

У багатьох наших працях до морфологічних парадигм додано словоформи іменників, які в сполученні із числівниками *два (дві), обидва (обидві), три, чотири* та складеними нумеральними утвореннями з кінцевими компонентами *два (дві), три, чотири* (діє синтагматичний чинник). Наприклад: *два гаї – гаї, дві хати – хати, обидва весла – весла, обидві межі – межі, три слова – слова, чотири матері – матері, п'ятдесят два яструби – яструби, сто сорок три стебла – стебла*. Зв'язані словоформи протиставлені вільним, традиційним. Можливо, перші треба виокремлювати тільки тоді, коли вони не є омонімічними до узвичаєних словоформ. Для вказаних утворень послуговуємося терміном «зв'язані форми», які, на нашу думку, характерні для «номінатива, акузатива, вокатива іменників... до цього конгломерату належать лексеми переважно I та II відмін, 2 іменники III відміни (*мати, різкіш*), 4 іменники IV відміни (*ім'я, плем'я, вим'я, тім'я*), що мають ... різне наголошування підпарадигм однини та множини... Наголос у таких специфічних словоформах еквівалентний наголосу форм родового відмінка однини (важливий також акцентуаційний чинник)» [3, с. 156]. Наприклад: зв'язана форма називного–знахідного–кличного відмінків *три строфи* – вільна форма називного–знахідного–кличного відмінків *строфи* – форма родового відмінка однини *строфи*.

Мета дослідження – проаналізувати специфічні зв'язані форми множини з особливою увагою до словоформ родового відмінка множини з погляду морфологічної парадигматики, з'ясувати їх місце в системі словозміни іменників у сучасній українській літературній мові. Для цього варто розв'язати такі завдання: 1) установити додатковий

конгломерат прикладів зв'язаних форм називного, знахідного, кличного відмінків множини, на які ще не було звернено уваги; 2) визначити іменники, для яких характерні зв'язані форми родового відмінка множини; 3) охарактеризувати чинники, які впливають на появу вищевказаних словоформ.

Методи дослідження. Зважаючи на специфіку об'єкта вивчення, основними методами обрали описовий і зіставний. Також використали граматичний аналіз лексем, почасти морфемний та компонентний.

Результати дослідження. Порівняно з вільними формами номінатива, акузатива та вокатива зв'язані змінюють або тільки наголос, або наголос разом з матеріальним вираженням відмінкової словоформи. Щодо останніх випадків, то варто зазначити, що вказані зв'язані форми тотожні формами родового відмінка однини: це іменники чоловічого роду II відміни на **-анин**, середнього роду IV відміни, при словозміні яких з'являється формотворчий суфікс **-ен-**, та ще кілька слів *люді́на, диті́на, дівчина, чолові́к* (особа чоловічої статі), *друг, дно, лі́чко, óчко, очко́, не́бо, чу́до, óко, ву́хо, скло, плечé* [3, с. 157]. Наприклад (першою подано зв'язану форму називного–знахідного–кличного відмінків, другою – вільну форму називного–знахідного–кличного відмінків, третьою – форму родового відмінка однини): *два дру́га – дру́зі – дру́га, три люді́ни – лю́ди – люді́ни, чотири прихожа́нина – прихожа́ни – прихожа́нина, обидва чу́да – чудеса́ њ чу́да – чу́да, двадцять три пле́мені або плéм'я – племена́ – племені́ або плéм'я, три скла – стéкла – скла* (але двоє, двох стéкол). Зосереджено увагу й на історичному аспекті: переважна більшість учених убачає в перерахованих випадках вплив архаїчних форм двоїни.

Від іменника *хазя́їн* у номінативі, акузативі, вокативі множини утворюються варіантні словоформи *хазя́ї, хазя́їну́*; для зв'язаних форм перерахованих відмінків у сполученні із числівниками *два, обидва, три, чотири* тощо також характерні морфологічні дублети: *два хазя́ї* або *два хазя́їна*.

Необхідно констатувати, що в іменниках II відміни чоловічого роду із закінченням **-о** зв'язані форми називного, знахідного та кличного відмінків повністю збігаються з формами родового однини: *чотири дя́дка – дя́дки́, два ба́тька – батькі́, три тезка́ – тезки́*. Засвідчено приклад, коли внаслідок трансонімізації гідронім *Дніпро*, для якого характерна неповна парадигма – має тільки форми однини, переходить до підкласу спортонімів (власних назв спортивних команд) і набуває форм зв'язаних відмінків називного–знахідного–кличного множини: *У новому розіграші́ чемпіонату України серед аматорів (ААФУ) виступлять одразу два «Дніпра́»* (З інтернету). Таке явище характерне й для іменників з фіксованим наголосом у межах повної парадигми: *ба́течко – два ба́течка – ба́течки, дрімáйло – обидва дрімáйла – дрімáйли, позичáйло – три позичáйла – позичáйли, викида́йло – чотири викида́йла – викида́йли, хамло́ – два хамла́ – хамлі́, любко́ – три любка́ – любкі́, хорóнженко – обидва хорóнженка – хорóнженки, лéмко – сорок три лéмка – лéмки, непосі́дько – три непосі́дька – непосі́дьки, страшко́ – чотири страшка́ – страшкі́, хвалько́ –двадцять два хвалька́ – хвалькі́, смішко́ – чотири смішка́ – смішкі́, брату́ньо – чотири брату́ня – брату́ні, не́ньо – обидва не́ня – не́ні, тату́сьо – чотири тату́ся – тату́сі, кумцо́ – два кумця́ – кумці́ та ін.*

Автори «Граматичного словника української літературної мови. Словозміна» (2011) подають 12 зразків відмінювання іменників чоловічого роду II відміни із закінченням **-о** в Додатку 2 «Таблиці словозмінних парадигм» [1, с. 676–677]. Причому в чотирьох взірцях у вільній формі називного–знахідного–кличного відмінків множини засвідчено закінчення **-а**, яке збігається із флексією форм називного та знахідного обмеженого числа, а також із формою родового відмінка однини (заголовні лексеми: *штурмі́ло (громи́ло), ледáщо, чубі́сько, коні́сько*). При цьому акцентуаційні парадигми характеризуються фіксованим наголосом на основі.

Для вісьмох взірців відмінювання іменників чоловічого роду II відміни із флексією -о для вільних форм називного—знахідного—кличного відмінків множини рекомендовано закінчення -и (заголовні слова: *мін'яйло, вайло́, ба́течко, ба́тько, гні́дко́, тезко́, сватко́, дя́дьо*). Відповідно, на нашу думку, для таких лексем варто виокремити зв'язані форми номінатива, акузатива та вокатива, що формально збігаються з формою родового відмінка однини із закінченням -а. Серед указаних іменників переважають апелятиви на позначення істот-осіб: *бо́йко – два бо́йка – бо́йки, усезна́йко – обидва усезна́йка – усезна́йки, мурло́ – три мурла́ – мурлу́, вга́дько – чотири вга́дька – вга́дьки, тишко́ – два тишка́ – тишкі́, хане́нко – тридцять три хане́нка – хане́нки, чередниче́нко – п'ятдесят чотири чередниче́нка – чередниче́нки, мірошниче́нко – обидва мірошниче́нка – мірошниче́нки, лимаре́нко – три лимаре́нка – лимаре́нки, сина́шко – чотири сина́шка – сина́шки, відлю́дько – двадцять чотири відлю́дька – відлю́дьки, ді́дько – два ді́дька – ді́дьки, све́корко – обидва све́корка – све́корки, тату́ньо – три тату́ня – тату́ні, ді́дуньо – чотири ді́дуня – ді́ду́ні, тату́нцьо – два тату́нця – тату́нці* та інші. Набагато менше серед таких прикладів – назв істот-неосіб: *солове́йко – два солове́йка – солове́йки, сірко́ – тридцять три сірка́ – сіркі́, гні́дко́ – обидва гні́дка́ – гні́дкі́, соколóнько – три соколóнька – соколóньки, кониче́нько – чотири кониче́нька – кониче́ньки, сивко́ – два сивка́ – сивкі́, солове́єчко – три солове́єчка – солове́єчки* тощо. Спорадично засвідчено назви неістот: *світо́нько – два світо́нька – світо́ньки, місяче́нько – обидва місяче́нька – місяче́ньки, ві́тронько – три ві́тронька – ві́троньки, яворóнько – чотири яворóнька – яворо́ньки* та інші. Примітно, що зазначені апелятиви-демінітиви досить часто персоніфікуються в поетичному та фольклорному дискурсі. Крім того, до розряду істот-осіб нерідко переходять назви істот-неосіб, як-от: *солове́йко, соколóнько, солове́єчко* тощо.

На особливу увагу заслуговують зв'язані словоформи родового відмінка множини, яких, на противагу зв'язаним формам номінатива, акузатива та вокатива, раніше взагалі не фіксували в межах словозмінних парадигм іменників. У теоретичних викладах до «Граматичного словника української літературної мови. Словозміна» (2011) зазначено: «До складу відмінкової парадигми введено додаткову граему числа, так зване обмежене число (limited number)», до підпарадигми якого, зокрема, зараховано такі форми родового відмінка, що «фіксуються в числівниково-іменникових комплексах і формально відрізняються від інших словоформ у лексем з рухомим наголосом: ...*крашанóк – п'ять кра́шанок*» [1, с. 590]. Звернено увагу й на те, що означення при таких формах генітива мають родовий відмінок множини, а «форма присудка» із «числівниково-іменниковими комплексами в реченні в ролі підмета» може бути у формі «третьої особи однини чи множини: *На столі стояло (стояли) ... п'ять великих ча́шок* (пор. *На столі ... кавових чашо́к не було*)» [1, с. 590].

Існування зв'язаного, або синтагматичного, значення в генітивних формах характерне переважно для іменників I відміни, рідше II з різним наголошуванням в однині та множині в сполученні із числівниками *п'ять* і більше. Зв'язані словоформи родового відмінка множини корелюють з вільними, наприклад: *сто пта́шок* (вільна форма родового множини – *пташо́к*), *п'ять зі́рок* (вільна форма родового множини – *зіро́к*), *дев'ять ка́зок* (вільна форма родового множини – *казо́к*), *вісім пи́санок* (вільна форма родового множини – *писано́к*), *дванадцять місяці́в* (вільна форма родового множини – *місяці́в*), *тисячу ро́ків* (вільна форма родового множини – *рокі́в*), *вісімнадцять фунті́в* (вільна форма родового множини – *фунті́в*), *тридцять бу́слив* (вільна форма родового множини – *буслі́в*) та інші.

Додатковим чинником для появи зв'язаних словоформ генітива є вплив кінцевого суфікса чи фіналі основи. Зазвичай рухомий наголос у підпарадигмах однини та множини мають іменники жіночого роду першої відміни із такими суфіксами після приголосної фонемі твірної основи: -к- (*ті́тка – тіто́к, клі́тка – кліто́к, ча́шка –*

чашо́к, дужка – дужо́к, ші́бка – шибо́к, лю́лька 1 (предмет для куріння) – люльо́к, лю́лька 2 (колиска) – люльо́к), **-очк-** (**-ечк-**) (чи такими самими фіналями основи, найчастіше **-оч-** + **-к-**) (ямо́чка – ямочо́к, жіно́чка – жіночо́к, бляша́ночка – бляшано́чок, квіто́чка – квіточо́к, скля́ночка – скляно́чок, зі́лочка – зілочо́к, ча́рочка – чаро́чок, ящі́рочка – ящіро́чок, ча́сточка – часточо́к, сопі́лочка – сопілочо́к, бру́нечка – брунечо́к, поду́шечка – подушечо́к, га́ечка – гаєчо́к, та́чечка – тачечо́к, юше́чка – юшечо́к), спорадично **-оньк-** (**-еньк-**) (сли́вонька – сливоньо́к, сопі́лонька – сопілоньо́к, свіче́нька – свіченьо́к, рі́ченька – річеньо́к, пісе́нька – пісеньо́к). Крім того, різне наголошування форм однини та множини притаманне деяким безсуфіксним іменникам з фіналлю «приголосна фонема + к» (до́шка – дощо́к, щі́тка – щіто́к, кі́шка – кишо́к, галу́шка – галушо́к). Наприклад: Знайда охоче зірвала **кілька квіток**, зв'язала березкою і кинула через пліт (М. Трублаїні). Там завжди продавалися ті дурнуваті пряники по **дев'ять копійок**, на них вони й запали (Ю. Андрухович). Ще **кілька коліючок** впилися мені в щоки, і я чи то застогнав, чи захрипів (Ю. Мушкетик).

Засвідчено випадки, коли в омонімічних субстантивах наявність чи відсутність рухомого наголосу в однині та множині залежить від лексичного значення слова: рúчка 1 (кінцівка) – рúчок, Рúчка (прізвище) – Рúчок, рúчка 2 (рукоятка; письмове приладдя) – рúчо́к, але: п'ять рúчок, ба́єчка 1 (твір) – баєчо́к – сім ба́єчок, ба́єчка 2 (тканина) – ба́єчок, ка́чка 1 (птах) – качо́к – дев'яносто ка́чок, ка́чка 2 (хитавиця) – ка́чок, сторі́нка 1 (сторона) – сторі́нок, сторі́нка 1 (бік аркуша) – сторі́нок – шістнадцять сторі́нок, горі́лка 1 (напій) – горі́лок, але: п'ять горі́лок, горі́лка 2 (прилад) – горі́лок – десять горі́лок, ла́йка 1 (сварка) – ла́йок, але сім ла́йок, ла́йка 2 (сорт шкіри) – ла́йок, ла́йка 3 (собака) – ла́йок, ма́йка 1 (жук) – ма́йок, ма́йка 2 (сорочка) – ма́йок, але: вісім ма́йок тощо. Зафіксовано спорадичний вплив префіксоїда на вживання фіксованого наголосу: зв'язана форма родового відмінка множини *тридцять ка́рток* – вільна форма родового множини *карто́к*, проте *фотока́ртка* – *фотока́рток* (нерухомий наголос); *дев'ять бі́йок* – бі́йок, але *підбі́йка* (підкладка) – *підбі́йок*. Так само зв'язана форма родового відмінка множини *шість мі́сяців* – вільна форма родового множини *місяці́в*, проте фіксований наголос характерний для лексеми *півмі́сяць* – *півмі́сяців*.

Якщо в словоформах родового відмінка множини засвідчено дублетну акцентуацію, то наголос у зв'язаній формі генітива збігається з наголошуванням форми родового відмінка однини: *сва́шка* – у родовому однини *сва́шки* – вільна форма родового відмінка множини *сва́шок* – зв'язана форма родового відмінка множини *десять сва́шок*, *ку́чка 1* (купка) – *ку́чки* – *кучо́к* – *шість ку́чок*; *ку́чка 2* (приміщення для птахів, тварин) – *ку́чки* – *кучо́к* – *п'ять ку́чок*, *пові́тка* – *пові́тки* – *повіто́к* – *вісім пові́ток*, *ші́шка* – *ші́шки* – *шішо́к* – *тридцять ші́шок*, *плі́точка* (риба) – *плі́точки* – *пліточо́к*, *вісімнадцять плі́точок*, *ця́тка* – *ця́тки* – *цято́к* – *сорок ця́ток*, *ця́точка* – *ця́точки* – *цяточо́к* – *шістдесят ця́точок*, *я́тка* – *я́тки* – *ято́к* – *вісім я́ток*, *торбі́нка* – *торбі́нки* – *торбіно́к* – *дванадцять торбі́нок*, *да́мка* – *да́мки* – *дамо́к* – *п'ять да́мок*, *ба́лка* – *ба́лки* – *ба́лок* – *чотирнадцять ба́лок*, *га́лка* – *га́лки* – *га́лок* – *сто га́лок* тощо.

Висновки і перспективи. Отже, на появу зв'язаних словоформ родового відмінка множини першочергово впливають синтагматичний, акцентуаційний, словотвірний, семантичний чинники. Такі форми характерні для практично всіх іменників I відміни, що мають різне наголошення підпарадигм однини та множини, а також деяких іменників II відміни.

Додаткового дослідження потребує наявність / відсутність зв'язаних форм не тільки називного, знахідного, кличного відмінків множини, а й зв'язаних форм родового в словозмінних парадигмах пропріативів різних класів і підкласів.

Список використаних джерел

1. Граматичний словник української літературної мови. Словозміна / В. І. Критська, Т. І. Недозим, Л. В. Орлова та ін.; відп. ред. Н. Ф. Клименко. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2011. 760 с.
2. Ковтюх С. Л., Кашталян О. М. Словозмінна парадигматика українських прізвищ: монографія / за ред. С. Л. Ковтюх. Кіровоград: ПОЛІМЕД-Сервіс, 2012. 258 с.
3. Ковтюх С. Л. Зв'язані форми називного, знахідного та кличного відмінків множини іменників в українській мові. *Філологічний часопис*: збірник наукових праць / гол. ред. О. Ю. Зелінська. Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. Вип. 2 (10). С. 148–157.
4. Критська В. І., Пуздірєва Т. К. Словоформи обмеженого числа (limited number) у парадигмі іменника (матеріали до комп'ютерної граматики української мови). *Українська мова*. 2005. № 4. С. 17–21.
5. Тараненко О. О. Словозміна української мови. Nyíregyháza, 2003. 199 с.

References

1. Hramatychnyi slovnyk ukrainskoi literaturnoi movy. Slovozmyna [Grammar dictionary of the ukrainian literary language. Inflection] (2011). Kyiv: Vydavnychi Dim Dmytra Burago, 760.
2. Kovtiukh S. L., Kashtalian O. M. (2012) Slovozmynna paradyhmatyka ukrainskykh prizvyshch [Inflection paradigmatics of ukrainian surnames]. Kirovohrad: POLIMED-Servis, 358.
3. Kovtiukh S. L. (2017) Zviazani formy nazyvnoho, znakhidnoho ta klychnoho vidminkiv mnozhyny imennykiv v ukrainskii movi [Connected forms of the nominative, accusative and vocative cases of plural nouns in the ukrainian language]. *Filolohichnyi chasopys*. Uman: VPTS «Vizavi», 2 (10), 148–157.
4. Krytska V. I., Puzdyrieva T. K. (2005) Slovoformy obmezhenoho chysla (limited number) u paradyhmi imennyka (materialy do kompiuternoï hramatyky ukrainskoi movy) [Word forms of the limited number in the noun paradigm. (material for computer grammar of the ukrainian language)]. *Ukrainska mova*, 4, 17–21.
5. Taranenko O. O. (2003) Slovozmyna ukrainskoi movy. Niredhaza, 199.

СВЯЗАННЫЕ ФОРМЫ РОДИТЕЛЬНОГО ПАДЕЖА МНОЖЕСТВЕННОГО ЧИСЛА КАК НОВЫЕ ГРАММЕНЫ СЛОВОИЗМЕНТЕЛЬНЫХ ПАРАДИГМ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ С. Л. Ковтюх

Аннотація. В зв'язі з активним розвитком морфологічної парадигматики в українському мовознавстві не угасає інтерес до формоутворення змінюваних частин мови. В частині процесів уніфікації та перебудови всередині іменних парадигм існують тенденції до продовження. В «Грамматичному словнику української літературної мови. Словоизменение» (2011) в субстантивні образці словоизменения включено словоформи так званого обмеженого числа, або *limited number*. Категорією цього числа маркуються граммати три падежі: іменительного, родительного та винительного. По нашому мненню, до цього переліку слід додати форми звательного падежа, які формально тотожні словоформам іменительного та винительного. В своїх дослідженнях ми користуємося терміном «связанные формы», які функціонують в результаті дії синтагматичного фактора, в частині в поєднанні з числительними два (две), оба (обе), три, четыре. Связанные словоформи родительного падежа множественного числа раніше взагалі не включали до складу словоизменительних парадигм. Існування связанного, або синтагматичного, значення в генитивних формах характерно переважно для существительных I склонения, рідше II з різними схемами

ударения в единственном и множественном числе в сочетании с числительными пять и более. На появление связанных словоформ в родительном падеже множественного числа дополнительно влияют словообразовательный и семантический факторы. Если в словоформах родительного падежа множественного числа засвидетельствовано дублетную акцентуацию, то в связанной форме генитива ударение совпадает с формой родительного падежа единственного числа.

Ключевые слова: морфологическая парадигматика, ограниченное число, *limited number*, связанные формы генитива, номинатив, аккузатива, вокатива, синтагматический, акцентуационный, словообразовательный, семантический факторы

CONNECTED FORMS OF THE PLURAL GENETIVE CASE AS NEW GRAMMEMAS OF NOUNS INFLECTION PARADIGMS

S. L. Kovtiukh

Abstract. *There has been indicated a current development of morphological paradigmatics. The objective of this sphere of the modern Ukrainian language is studying the system of word formation of inflexional parts of speech; classification of kinds, types and models of word inflection; distinguishing, typology and characteristics of relevant factors which determine the repertoire of elementary paradigmatic classes of variable lexemes. In our different research we have distinguished from 14 to 33 differential criteria which are important, in particular, for declining nouns.*

Notwithstanding a considerable number of research of noun declination in the modern Ukrainian language, in the field of declination of this lexica grammatical class there are lacunas, which are not investigated enough. The processes of unification and changes in the midst of noun paradigms have a tendency to be implemented. "The Grammar Dictionary of the Literary Ukrainian language. Word Declination" (2011) introduces word forms of the so called limited number as substantive models. The category of this number marks the grammemes of three cases: nominative, genitive and accusative. Moreover, the authors of the dictionary consider the word forms mentioned above are homonymous to the plural forms of the nominative and genitive cases.

We consider that this list is to be supplemented with the forms of the vocative, which are identical to the nominative and accusative forms. In our research we use the term "connected forms", which function resulting from the act of syntagmatic factor, in particular in collocation with numerals два (дві), обидва (обидві), три, чотири and composite numeral forms with ending components два (дві), три, чотири. For example (connected form of the nominative–genitive–vocative goes first and they formally coincide, next goes a free form of the mentioned cases): два гаї – гаї́, дві хати – хати́, обидва весла – весла́, обидві межі – межі́, три слова – слова́, чотири матері – матері́, п'ятдесят два яструби – яструби́, сто сорок три стебла – стебла́. Connected word forms are opposed to the free ones, traditional. Possibly, the first one are to be distinguished only when they are not homonymous to the commonly used ones.

Connected plural forms of the nominative, accusative and vocative are formed mainly form the lexemes of the first and second declination, from two nouns of the third declination (мати́, ро́зкіш), from four nouns of the forth (ім'я́, плém'я, вúm'я, тім'я). Accentual factor is important as connected forms of the nominative, accusative and vocative cases have substantives with a different stress in the singular and in the plural.

The stress in such specific word forms is equivalent to the stress of the singular genitive forms: connected form of the nominative–accusative–vocative cases три спофóу – the form of the singular genitive form спофóу. Eventually the mentioned forms coincide with

the singular genitive word forms, for example (the connected form of the nominative–accusative–vocative cases goes first, the next – the free form of the nominative–accusative–vocative cases, the third – the singular genitive form): два дрúга – дрúзи – дрúга, три людíни – людí – людíни, чотири прихожáнина – прихожáни – прихожáнина, обидва чúда – чудесá й чúда – чúда, двадцять три плéменí або плém'я – племенá – плéменí або плém'я, чотири дядька – дядькú – дядька, два бáтечка – бáтечки – бáтечка, обидва дрíмаýла – дрíмаýли – дрíмаýла, три любкá – любкú – любкá, обидва хорúнженка – хорúнженки – хорúнженка, сорок три лémка – лémки – лémка, двадцять два хвалькá – хвалькú – хвалькá, чотири братúня – братúни – братúня, чотири татúся – татúси – татúся, два кúмця – кúмци – кúмця etc. Most scholars consider the enumerated forms influenced by the archaic forms of the ambivalence.

Special attention should be paid to the connected forms of the plural genitive forms, which contrary to the mentioned above connected forms of the nominative, accusative and vocative, have not been recorded within paradigms of inflexional nouns.

Connected, or syntagmatic, meaning in genitive forms is characteristic mainly to the nouns of the first declension, less often to the second with different stress in the singular and plural in collocation with numerals five and more. Connected forms of the genitive case correlate with free ones, for example: сто пмáшок (free form of the plural genitive – пмашóк), п'ять зíрок (free form of the genitive plural – зíрóк), дев'ять кáзок (free form of the genitive plural – кáзóк), вісім пúсанок (free form of the genitive plural – писанóк), дванадцять мíсяців (free form of the genitive plural – мíсяців), тисячу рóків (free form of the genitive plural – рóкíв), вісімнадцять фúнтів (free form of the genitive plural – фунтів), тридцять бúслив (free form of the genitive plural – буслів) and others.

The supplementary factor for the connected genitive forms appearance is the influence of the ending suffix or the stem finale. Usually the movable stress in singular and plural subparadigms are characteristic to the feminine nouns of the first declination with such suffixes after the formative vowel phoneme: **-к-** (мітка – мітóк, клітка – клітóк, чáшка – чашóк), **-очк-** (**-ечк-**) (ямочка – ямочóк, бляшáночка – бляшаночóк, квіточка – квітóчóк, подушечка – подушечóк, гáєчка – гаєчóк, тáчечка – тачечóк), **спорадично -оньк-** (**-еньк-**) (сливонька – сливоньóк, сопілонька – сопілоньóк, свіченька – свіченьóк, річенька – річеньóк). Moreover, different stress of singular and plural forms is characteristic to some nouns without suffixes with the finale “vowel phoneme + к” (дóшка – дощóк, щітка – щітóк, кúшка – кишóк, галушка – галушóк).

We have also indicated some cases, when the presence or absence of movable stress in homonymous substantives in the singular and plural depends on the meaning of the word. We have also recorded sporadic influence of the prefixoid on the use of the fixed stress: connected form of the plural genitive тридцять кáрток – free form of the plural genitive картóк, but фотокáртка – фотокáрток (fixed stress). If a double accentuation is found in the genitive plural, the stress in the connected genitive form coincides with the stress of the singular genitive: свáшка – free form of the plural genitive свáшóк – connected form of the plural genitive ten свáшок.

Thus, the appearance of the connected word forms of the genitive case plural is mainly caused by syntagmatic, accentual, word forming and semantic factors.

Keywords: morphological paradigm, limited number, genitive connected forms, nominative, accusative, vocative, syntagmatic, accentual, word forming, semantic factors